

Jean-Louis Mattei'den Örneklerle Çeviride Kültürel Unsurlar Sorunu

The problem in translating culture-specific items in by example from Jean-Louis Mattei

Perihan YALÇIN

G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü, Fransız Dili Eğitimi Anabilim Dalı, ANKARA-TÜRKİYE

ÖZET

Bu makalede, çeviride önemli rolü oynayan kültürel unsurlar ve bunları aktarırken karşılaşılabilecek sorunlar ele alınmıştır. Çeviride en önemli güçlük, çevrilecek nesnelere amaç dilin kültüründe yer almamaları dolayısıyla adlandırılmamış olmalarıdır. Bunlar, birbirinden farklı iki uygarlık olan Türk ve Fransız uygarlığında, kültürel gerçeklikleri verirken yaşanan zorluklardır. Bu durumda, çevirmen ne yol izleyecektir? Metindeki bilgi aktarımının ne kadarını sağlayabilir? Kültürel farklılıklardan kaynaklanan göndermeleri nasıl çözebilir? Bu çalışmanın amacı, kültürel unsurları çevirirken karşılaşılan bu sorunlara ışık tutmaktır.

Anahtar Kelimeler: Çeviri, kültür, çevirmen, kültürel unsurlar.

ABSTRACT

This article is concerned with cultural differences that play a significant role in translation and the problems in translating culture-specific items. An important problem in cultural translation is that the cultural items to be translated do not exist in the culture of the target language and thus do not have a context of reference for the target reader. In the translation of texts from Turkish into French or from French into Turkish the translator faces the problems of translating between two different cultures. In this case what would be the best strategy for translation? How much of the cultural context can be transferred to the target language? How could the translator deal with the culture-specific references? This article analyses the problems in translating culture-specific items from Turkish into French .

Key Words: Translation, culture, translator, cultural translation.

1. GİRİŞ

Çağımızın bir olgusu olan çeviri etkinliği yüzyıllardır birçok bilim adamının ilgi odağı haline gelmiş ve günümüzde ulusların, ülkelerin, kurum ve kuruluşların ilgi alanı olmayı devam ettirmektedir.

Çeviri, “dar anlamıyla bir yazın yapıtını şekil, anlam, ileti ve biçim düzeylerinde kaynak dilden amaç dile aktarma, geniş anlamıyla ise, bir kültür ürününü, başka bir kültürün alımlamasına sunma, hatta bu ürünün amaç kültür dizgesi içinde bir yer edinmesine, o dizgedeki diğer eserlerle hesaplaşmasına zemin sağlamadır.” (Kuran, N.P., 1993: 1).

Diller ve kültürlerarası bir aktarım olarak nitelediğimiz çeviriyi Vardar (1982:18) bütün çağlarda karşımıza çıkan bir etkinlik, çeşitli uygarlıklar arasında köprü kuran, değişik toplumlardan bireyleri birbirine yaklaştıran, her türden ekin sel değeri, içinde oluşturduğu tarihsel-toplumsal çevrenin dışına taşıyan o çevreden olmayan kişilerin yararlanmasına sunan, uygarlıklar, ekinler arası bir iletişim, bildirişim aracı olarak tanımlamaktadır.

Göktürk’e göre ise, çeviri sadece anlamın yabancı bir dilden tanıdık bir dile aktarılması değildir, başka dillerin tanımladığı, başka dünyaların tanıtılmasıdır. “Her dil, belli bir kültürün göstergeler dizgesiyle, belli uzlaşımlar, töreler, davranışlar, değer ölçüleriyle, kısacası somut insan yaşamıyla iç içedir. Değişik toplulukların, ulusların, bilim, sanat, düşünce alanındaki çabalarını birbiriyle paylaşabilme yoludur.” (1994: 14-15).

Bu yönüyle, çevirinin dil ve kültür olmak üzere iki önemli boyutu olduğunu söyleyebiliriz. Dil boyutu, dilbilimcilerin, metindilbilimcilerin, ruhbilimcilerin araştırmalarına konu olurken, kültür boyutu da edebiyatçıların, karşılaştırmalı alanın, görgebilimcilerin, yorumbilimcilerin, toplumbilimcilerin, tarihçilerin inceleme alanına girer. Çeviriyi, dilbilimsel, toplumsal, göstergebilimsel bir olgu biçiminde ele alıp, irdeleyen, bir kurama dayanarak açıklamaya çalışan bilim dalı olarak tanımlayan çeviribilimin araştırma alanı ise çevirinin bu iki boyutunu birden kapsar. Çeviribilimci, çeviri olgusunu, bir bütün olarak ele alıp, her yönüyle incelemek zorundadır.

2. ÇEVİRİ VE KÜLTÜR

Dil içinden çıktığı kültürle kaynaşmış, o kültürün ayrılmaz bir parçası olmuştur. Kültürün tanımına gelince; “kültür bir insan topluluğunun nesilden nesile aktardığı, gelenek halinde devam eden maddi ve manevi varlıklarının, değerlerinin bütünüdür (...). Topluluğun yaşayış ve davranış şeklidir” (Türkçe Sözlük, 2000: 621). Görüldüğü gibi, kültürde belli bir aktarma söz konusudur. Bu aktarma işini üstlenen çevirmenin iki dili iyi bilmesi yeterli değildir, bu dili konuşan uygarlığı, kültürü tanıması gereklidir.

Bu konuda G.Mounin (1963:236) şöyle demektedir: “Bir dili çevirmek için iki koşulu yerine getirmek gerekmektedir, tek başına biri yeterli olamaz, yabancı dili iyi öğrenme, o dili kullanan topluluğun kültürünü bilmekle olur. Hiçbir çeviri bu iki koşul yerine getirilmedikçe yeterli sayılamaz”. Kültürler arası farklılık çeviri işleminde dikkat edilmesi gereken önemli etkenlerden biridir.

Çeviride kültürel-toplumsal etkenlere gelince; her toplumun kendine özgü bir yaşayış bir düşünce tarzı, bir uygarlığı vardır ve her dil belli bir uygarlık çevresinde, belli bir toplumsal ortamda işlevini yerine getirir ve bireylere kendine özgü bir düşünce ve duygu kalıbı sunar. Onun için, diller yalnız iç yapıları bakımından değil, dış ortamları açısından da birbirlerinden ayrılırlar. O halde, Fransızca ve Türkçe gibi birbirinden çok farklı iki dil arasında yapılan çeviride yukarıda belirttiğimiz nedenlerden dolayı bilgi yitimi olması kaçınılmazdır. Örneğin Türk kültüründe var olan “Allah razı olsun” “Allah gani gani rahmet eylesin”, “kıyamet mi kopar” gibi deyişler veya masallardaki “evvel zaman içinde, kalbur saman içinde”, “onlar ermiş muradına, biz çıkalım kerevetine” gibi anlatımlar çeviride sorun yaratacaktır. Bu duruma, iletişimsel eşdeğerlik açısından baktığımızda, bir dile ya da kültüre özgü apayrı konularla içeriklerinin, amaç dilde seslenilen okurun, en kolay anlayabileceği bir biçimde aktarılması gerekir.

3. KÜLTÜREL UNSURLAR

Çeviri ve kültür hakkında bu kısa bilgilerden sonra, yukarıda da değindiğimiz gibi çeviride önemli rolü oynayan kültürel unsurlar ve dil ilişkisini ve bunun çeviri

aracılığıyla toplumdan topluma aktarılmasını ele alacağız. Bu çalışmada, Fransızca'ya Jean-Louis Mattei tarafından çevrilen Orhan Kemal'in "Müfettişler Müfettişi" adlı romanın çevirisi ve kültürel özellikleri üzerinde duracağız. Eserin dili halkın günlük konuşma dilidir; günlük yaşamdan kesitler alınmıştır, toplumun çeşitli kesitlerinden insanlar iyi ve kötü yönleriyle eleştirel bir bakışla, komik bir şekilde anlatılmıştır.

Çeviride en önemli güçlük çevrilecek nesnelerin varış dilin kültüründe yer almamaları dolayısıyla adlandırılmamış olmalarıdır. Bunlar, birbirinden uzak, birbirinden farklı iki uygarlık, Fransız ve Türk uygarlığında, kültürel gerçeklikleri verirken yaşanan zorluklardır. Bu durumda, çevirmen ne yol izleyecektir? Metindeki bilgi aktarımının ne kadarını sağlayabilir? Kültürel farklılıklardan doğan göndermeleri nasıl çözebilir? İşte incelememize konu olan ve kültürel yoğunluk taşıyan bu romanda bu türden kültürel özellikleri inceleyelim:

Çeviri metinle özgün metni karşılaştırdığımızda (kültürel eşdeğerliği sağlamada) en çok karşılaşılan sorunların kültürel farklılıklardan kaynaklandığını görmekteyiz:

"Süreyya sır verircesine:

- *Benden duymuş olmayın, yüzüklerin numaralarını tespit etti aklınca!*
- *Yaa, dedi Deve. Ver sen onları bana. O gitsin derdini Marko Paşa'ya anlatsın... (s.287)*

"Süreyya, comme s'il confiait un secret:

- *Ne dites pas que vous le tenez de moi, il a relevé un par un les numéros des billets!*
- *Vraiment? Dit Deve. Donne-les moi. Qu'il aille raconter des malheurs à Marko Pacha!"*

Yukarıdaki örnekte, kaynak metindeki "derdini Marko Paşa'ya anlatmak" deyimini Türk kültürüne özgü bir deyimdir; Rum asıllı bir Osmanlı hekimi olan "Marko Paşa" çözemeyeceği sorunları bile sabırla dinlemesiyle ün yapmıştır ve onun bu tutumundan dolayı, yakınmayı dinleyecek kimsenin olmaması anlamında "derdini Marko Paşa'ya anlat" deyimini, halk arasında yaygın olarak kullanılmaktadır; fakat bu deyim, çevirisi

yapılan dilin, yani amaç dilin okuyucusu tarafından bilinmemektedir ve dolayısıyla çeviri de kültürel farklılıktan kaynaklanan bir sorun olacaktır. Bu sorunu çözmek amacıyla, çevirmen bir dipnotla açıklama gereği duymuş ve okuyucusunu bilgilendirmiştir.

Kültürel farklılıklara diğer bir örnek:

“ – *Hayırlı yolculuklar beyefendiciğim.*

- *Güle güle evladım... Hemşehrilerinize selâmlarımı götür, hepsinin gözlerinden ayrı ayrı öptüğümü söyle”*

- *- Emredersiniz beyefendi.” (s.205).*

“-*Bon voyage, cher Monsieur....*

- *Au revoir, mon fils ... apporte mes salutations à tes compatriotes, dit-leur que je les embrasse chacun sur les yeux!*

- *A vos ordres, Monsieur.” (s.273)*

“Gözlerinden öpmek”, Türk kültüründe kullanılan bir deyimdir; böyle bir kullanım Fransız toplumunca yadırganabilir, dolayısıyla mesajın anlaşılması güçleşir; bu nedenle çevirmen aşağıda bir dipnotla, “Türk toplumunda saygı ve sevgi ifadesidir” şeklinde açıklama gereği duymuştur.

Diğer bir örnek ise:

“- *Dolmuşu binelim anne, dedi.*

Şehvar kalın çerçeveli gözlüğünün ardından oğluna şöyle bir baktı ki delikanlı yuttu.

- *Taksi!*

Kapkara bir taksi önlerinde durdu.” (s.189).

“- *Prenons le “dolmuş” maman dit-il.*

Şehvar jeta un tel regard à son fils de derrière des lunettes aux montures épaisses que le jeune homme se tut.

- *Taxi!*

Un taxi énorme et tout noir s’arrêta devant eux.” (s.251)

Bu örnekte de “dolmuş” sözcüğü amaç dilde tam olarak karşılığı olmadığından aynen alınmış yani çevrilememiş, fakat çevirmen yine bir dipnotla “dolmuş” sözcüğünün Türkçe’de neyi ifade ettiğini açıklamıştır.

Çeviri metinle kaynak metni karşılaştırdığımızda, en çok göze çarpan konulardan birisi de dinî unsurların çevirisinde tutulan yoldur. Türk ve Fransız toplumları farklı dinleri benimseyen toplumlardır ve dinin dilin oluşumu üzerinde büyük etkisi vardır. Türkçe’de bu türden “Maşallah”, “İnşallah”, “Allah razı olsun” vs. gibi ifadeler, sayısız kavramlar mevcuttur. Eserde de pek çok dinî unsura yer verilmiştir:

“- Bilmiyorum Beyefendi, vallahi billahi bilmiyorum. Biliyor da söylemiyorsam, Allah iki gözümü avuçlarıma akıtsın!” (s.95)

“- Je ne sais pas, Monsieur, par Dieu, je ne le sais pas. Si je le sais et que je ne le dis pas qu’ Allah fasse tomber mes deux yeux dans les paumes de mes moins!” (s.125)

Türk kültürüne ve toplumuna ait “Allah iki gözümü kör etsin”, “İki gözümü avuçlarıma akıtsın” gibi ifadeler, amaç dile kaynak dilde verildiği gibi sözcüğü sözcüğüne çevrilmiştir.

Aşağıdaki örnekte Türkçe’de çok kullanılan ve nazar değmesinden kötülüklerden korunmak amacıyla kullanılan “Maşallah” sözcüğü kullanılmış, aynen alınmış ancak Fransızca okunacak şekilde yazılmıştır. Ayrıca çevirmen aşağıya bu sözcüğün neyi ifade ettiğini belirten bir not düşmüştür:

“- Bir tarihte, diye başladı, zatınız gibi bir müfettiş beyi istasyondan aldım ama, o, zatınız gibi maşallah, yüz yirmi kiloluk değil.” (s.18)

“Une fois, dit-il j’avais pris à la station un inspecteur comme votre Excellence, mais, lui, il ne pesait pas comme votre Excellence dans les cent vingt kilos, macha’Allah...” (s.19).

Aşağıdaki örnekte de “Allah” sözcüğü aynen alınmıştır, çünkü Müslüman toplumunu “Allah” sözcüğü daha iyi yansıtmaktadır:

“ Babaanne kırış kırış, ufacık yüzü, süt mavisi gözleriyle ürkütü, sonra da, “Allah sen gösterme Yarabbi...” diye murıldandı.” (s.195)

“Sa grand-mère qui avait un voyage tout ridé et tout petit avec des yeux d’un bleu laiteux eût peur puis murmura: “Allah, ne nous fais pas voir ça, ô seigneur...” (s.260)

Diğer bir örnek:

“Tunç, Aznavur’dan bir şarkının melodilerini ıslıkla çalarak apartman merdivenlerini hızla inerken, babaanne torununun ardından üç Kulhüvallahı bir Elham okuyup üflemiş, sonra da kapıyı usulcacık kapamıştı. Gelininin bile ardından okur üflerdi.” (s.196)

“Comme Tunç descendait l’escalier de l’immeuble en sifflant la mélodie d’une chanson d’Aznavour, sa grand-mère avait lu derrière son petit-fils trois “Kulhüvallahı” et une “Elham” puis avait soufflé, puis avait refermé la porte doucement. Elle lisait et soufflait même dans le dos de sa belle-fille.” (s.260)

Bu örnekte de çevirmen, aşağıda dipnotla böyle bir davranışın (okuyup üfleme) ne anlama geldiğini, niçin yapıldığını içeren bir açıklama yapmıştır. Doğal olarak, bu tür ifadeler amaç metnin okuyucusuna tuhaf gelebilir. Böyle bir açıklama yapılmamış olsaydı, amaç dilin okuyucusu anlamakta güçlük çekecekti.

Aşağıdaki örnekte ise çevirmen, kaynak dilde yaygın olarak kullanılan bir dua’yı aynen çevirmiş ama dipnot düşmemiştir:

“-Allah sizin gibi büyüklerimizi başımızdan eksik etmesin.” (s.8)

“-Qu’Allah ne nous prive pas de grands personnages de votre sorte, ni nous, ni nos puissances.” (s.5)

İlgimizi çeken bir konu da kaynak metinde bazı sözcüklerin (özellikle karşılıklı konuşmada geçen) uzatılarak telâffuz edilmeleridir. Bu durumda çevirmen, yazarın

biçemine sadık kalmak ve orijinalliğini korumak amacıyla, bu tür sözcüklerin çevirisini de uzatarak (bazı harflerin tekrarı şeklinde) ya da hecelerine ayırarak çevirmiştir, bu tür sözcükler kaynak metinde oldukça sık kullanılmıştır:

“Şaraphanedekiler içinde muhalif partililer de vardı, ama, adamın öylesine etkisi altında kalmışlardı ki hemen hemen bütün müşteriler, bir ağızdan:

- Yoook! dediler. Olamaaaz!!!” (s.7-8)

“Il y avait à la vérité, des membres du parti de l’opposition parmi les clients du débit, mais ils étaient tellement sous l’influence de l’homme que tous s’écrièrent d’une seule voix:

- Noooon! C’est im-pos-si-ble!” (s.5)

Aşağıdaki konuşma metninde bu tür örnekler sıkça rastlıyoruz; özellikle duaya cevap verilirken pek çok uzatılmış sözcük kullanılmıştır:

“- Helal olsun, beyefendi, helâl olsun sana emdiğin süt!

- Helâl olsuuuuun!!!

- Allah seni, senin gibilerini başımızdan eksik etmesin!!!

- Etmesiiin!

- Allah seni çoluğuna, çocuğuna bağışlasuuun!

- Amiiiiin!!!” (s.34)

“-Que le lait que tu as sucé soit béni!

- Qu’il soit béniiii!

- Qu’Allah ne nous prive pas de toi ou de gens pareils à toi!!!

- Qu’il ne nous en prive paaaaaas!

- Qu’Allah te conserve pour tes enfants!!

- Qu’il te conserve!!!

- Ameeeeeen!!!” (s.40-41)

Kaynak metinde olay günlük hayattan alındığı için, kullanılan dil günlük konuşma dilidir, dil kullanımı açısından baktığımızda, yöresel özellikler taşıyan, argoya kaçan

birçok ifadenin sıkça kullanıldığını görürüz. Argo kullanımlar da ulusun kültürünü yansıtmaktadır:

“Müşterilere döndü:

- *Sorarım aziz vatandaşlar, yurttaşlık hukukuna sığar mı?*
- Sarhoş, yarı sarhoş, zom “Aziz vatandaşlara güredek cevapladılar:*

- *Sığmaaaaz!!!” (s.33)*

“Il se tourna vers les clients:

- *Je vous le demande, mes chers concitoyens, est-ce que cela vous entre dans le cadre du droit civil?*
- *Les “chers contiyones” qui étaient saouls, à demi saouls, ou saouls à en tomber, répondirent en grondant:*
- *Pas du “toout!” (s.40)*

Yukarıdaki örnekte Türkçe’de “zom” argo dilinde “körkütük sarhoş” anlamındadır. Fransızca’ya çevirisine bakınca, aynı anlama gelen ama halk arasında kullanılan “soul” (soûl) sözcüğü ile karşılandığını görüyoruz; yani çevirmen de standart Fransızca kullanmayı uygun olanını seçmiştir.

Aşağıdaki konuşma metninde de bu tür argo kullanımlara rastlıyoruz:

“Bir başkası şarapçıyı omuzundan itti:

- *Gidiyor lan, koş!*
- *Koş ki koş!*
- *Sonra vallaha... Çakıyorsun ya?*
- *Çakmaz olur mu? Kaçın kurrası o?*
- *Eski kulağı kesik!” (s.10)*

“Un autre poussa par l’épaule lui!

- *Il s’en va, fieu, cours après lui!*
- *Après, par Dieu... Eh, tu piges?*
- *Comment peut-il ne pas piger? N’est-ce pas un fin matois?*

- *Ce n'est pas à un vieux singe qu'on apprend à faire des grimaces!*" (s.8)

Kaynak metindeki "lan" sözcüğü, amaç metindeki köylü dilinde "oğul, erkek çocuk" anlamına gelen "fieu" sözcüğü ile karşılanmıştır; her iki sözcük de her iki dilde argo kullanımlardır. "Piger" fiili, Fransızca'da halk dilinde "anlamak", "kavramak" anlamındadır; Türkçe'deki çakmak fiiline karşılık olarak kullanılmıştır. Ayrıca "çok bilgili tecrübeli kimse" anlamındaki "kaçın kurrası", amaç metne "anlayışlı, zeki, kurnaz" anlamındaki "fin matois" deyiimiyle karşılanmıştır. Bunlarda yine her iki dilde argo kullanımlardır. Türkçe'de "kulağı kesik" "çok dikkatli dinleyen, bilen" anlamındadır. Fransızca'ya "tereciye tere satmak" anlamına gelen "on n'apprend pas à un vieux singe à faire des grimaces" şeklinde çevrilmiştir. Diyebiliriz ki, çevirmen uygun deyimler, argo kullanımlar bulmuştur.

Kültür bağlamında en çok sorun yaratan konulardan biri de, farklı yemek kültürüne sahip Türk ve Fransız toplumunun yemek adlarının nasıl çevrileceğidir. Kültürün önemli bir bölümünü oluşturan yemekler için tam bir karşılık bulunamayacağından çevirmen, yemek adlarını aynen almış ve yemeğin yapılış tarzını dipnotla açıklamıştır:

"Önünde duran, yarısı içilmiş rakı kadehini kendisininmişcesine aldı, tepesine dikti, yağları donmuş tas kebabından çatalıyla bir parça. Sonra:" (s.22)

"Il prit le verre de rakı à moitié bu qui était devant lui comme si c'était le sien et le siffla, Puis, il entama un "taskebab" dont la gras était gelé. Puis:" (s.25)

"Taskebab" bir çeşit Türk yemeğidir, çevirmen aşağıda yemeğin yapılışı ile ilgili bir dipnot vermiştir:

Diğer bir örnek:

“Amasya bamyası gibi kupkuruydu. Müfettiş demeye bin şahit ister. Müfettiş, amir mâmir dedin mi? Yüz kiloyu aşmalı. Amasya bamyası gibi oldu mu? seni kimsenin gözü tutmaz.” (s.18)

“Il était tout sec comme un “bamy” d’Amasya. Pour se dire inspecteur, cela demande mille témoins. Lorsque tu t’es dit “Inspecteur” “chef” et potin couffin, il faut dépasser les cent kilos. Si tu es comme un “bamy d’Amasya” personne ne te prend en considération.” (s.20)

Burada da çevirmen “bamy” sözcüğünü aynen almış, aşağıda açıklama yapmıştır.

4. SONUÇ

Sonuç olarak; dili bir bütün olarak ele aldığımızdan, onu kültürden, kültürü de dilden ayrı düşünemeyiz; buradan hareketle kaynak dilden amaç dile veya amaç dilden kaynak dile çeviride kültürel unsurlar en önemli birer olgu olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Çevirmenin görevi, bu aktarımda, söz konusu kültürel unsurlara en uygun karşılıkları bulabilmektir. Ele aldığımız yapıtta, çevirmen, kültürel unsurları çevirirken amaç metnin okuyucusunu rahatlamak amacıyla, her zorlukta okuyucuyu bilgilendirmiştir. Bunu da, açıklamalar yaparak, sayfa sonunda aşağıya dipnotlar vererek gerçekleştirmiştir. Eserdeki olayların anlatımındaki günlük konuşma dili, halk dili, argo kullanımlar aynen korunmuştur. Burada amaç tüm kültürel unsurların kayba uğramaması hem de hedef kitle okuyucusunun rahatlamasıdır.

Bu sayede, yazımızın başında da belirttiğimiz gibi, çeviribilimin önemli işlevlerinden birisi olan, bir ülkenin kültürünü diğer bir ülkeye iletme, kültürler arası diyalog kurma işlevi de gerçekleştirilmektedir. Böylece, kültürün iletim aracı olan dil sayesinde, daha ziyade çeviri sayesinde kültürler karşı karşıya gelmektedir ve bir kültür ürününü başka bir kültürün alımlaması ve bu ürünün amaç kültür dizgesinde yer edinmesi sağlanmaktadır.

KAYNAKLAR

- Anamur, Hasan. (1998). Yazımsal Çeviri Eleştirisine Yöntemsel Bir Yaklaşım Örneği, Ankara, *Hacettepe Üniversitesi Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*, s.1-13.
- Cary, Edmond. (1996). *Çeviri Nasıl Yapılmalı?* (Çev. Mete Çamdereli), İstanbul: İnsan Yayınları.
- Gencan, T.Nejat. (1979). *Dilbilgisi*. Ankara: TDK Yayınları.
- Göktürk, Akşit. (1994). *Çeviri, Dillerin Dili*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kemal, Orhan. (1995). *Müfettişler Müfettişi*, İstanbul: Tekin Yayınları.
- Kuran, Necdet P. (1993). *Kültürlerarası İletişim Aracı Olarak Çeviri*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Lederer, Marianne. (1994). *La Traduction aujourd'hui, Le Modèle Interprétatif*. Paris: Hachette.
- Mattei, Jean-Louis. (1995). *Inspecteur des Inspecteurs*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Mounin, Georges. (1963). *Les Problèmes Théoriques de la Traduction*. Paris: Ed. Gallimard.
- Vardar, Berke. (1982). *Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri*, Ankara: TDK Yayınları.
- Ansiklopedi ve Sözlükler**
- Ana Britannica*. (1989). Cilt 16, İstanbul, s.361.
- Büyük Fransızca-Türkçe Sözlük*. (1992). Tahsin Saraç, Adem Yayınları.
- Büyük Türkçe-Fransızca Sözlük*. (1991). Yalçın Kocabay Tisamat Yayınları.
- Dictionnaire Petit Robert*. (1973). Société de Nouveau Littré.
- Türkçe Sözlük*, (2002). Ankara, TDK Yayınları.